

LAPIS JÓZSEF

A (populáris) gyerekirodalom és a társadalmi ideológiák¹

„Apa nagyon készülődött a kisbaba érkezésére. Összeszerelte az új ágyacskát, rászeregte a kacsás forgót is.”

Bartos Erika: *Anna és Peti. Kistestvér születik*

„De már oda is készítették a vascipőt a parázs fölé, fogókkal behozták, és letették a királyné elé. Bele kellett bújni a tüzesen izzó cipőbe, és addig kellett táncolnia, míg holtan rogyott össze.”

J. és W. Grimm: *Hófejrke*, ford. Adamik Lajos, Márton László

„I feel like the spirit of the butterfly transferred itself to me.”

Vanessa Hudgens

Nagy Boldizsár kritikus, a *Gyerekirodalom Kritika* nevű blog szerzője egy régebbi, a honlapján és az *Élet és Irodalomban* egyaránt helyet kapó kritikájában a *High School Musical* című film(ek)ből készült könyvsorozatot veszi górcső alá. Már a cikk elején fölteszi a kérdést, „[h]ogy a kritikának miért kell ezzel foglalkoznia, mikor annyi szép mesekönyv van a piacon?” A válasz: „Azt hiszem azért, mert a popkultúra befolyása a 8–14 éves korosztályra sokkal nagyobb, mint bármelyik igényesnek-művészinek titulált gyerekkönyvé” (NAGY 2009). A mondatban van két fordulat, melyek felett első hallásra-olvasásra hajlamosak lehetünk elsiklani. Az első a mondatkezdő „azt hiszem” sajátos bizonytalansága, mely egyfelől a mondat információtartalmára – ti. hogy a popkultúra befolyása milyen nagy a korosztályra – is rávetül, másfelől persze mindenekelőtt arra vonatkozik, hogy a szerző nem biztos a dolgában, s a megfogalmazott

belátással együtt sem *feltétlenül* indokolt a popkultúrához tartozó szövegkorpusz kritikai vizsgálata.

S ne feledkezzünk meg arról sem, hogy nem mindegy, egy ilyen mondat hol bukkan föl: a szerző saját blogján, vagy a nagy presztízsű kulturális és közéleti hetilap hasábjain. Előbbi helyen – régebben: *Gyerekirodalom Kritika*, kritikusvagyok.sfblogs.net; jelenleg: kritikusvagyok.hu – elsősorban a gyermekirodalomhoz, gyermekkultúrához tartozó szöveges, mozgóképes, animációs produkciókkal kapcsolatos reflexiók és viták kapnak helyet, s találhatók közöttük sok, egyértelműen a populáris kultúra terrénumába (is) utalható jelenség. Ennek illusztrálására álljon itt, hogy a tárgyalt cikk megjelenését megelőző hónapokban mely témákat tárgyalja a szerző: az új *Múmin*-rajzfilm és annak fordítói megoldásai; a „Mi leszel ha nagy leszel?” kérdés és az ehhez kapcsolódó könyvválaszték a *Tesz-Vesz Várostól a Tatu és Papu fura masináiig*; „Tényleg meleg volt-e Dumbledore?” – Queer narratívák a gyerekeket célzó népszerű sorozatokban; kritika a *Twilight* című gótikus tini vámpírkönyvsorozatról, mely a *Csodaceruzában* is megjelent; egy rövid írás a fantasy gyerekfilmekről; egy vitacikk Jacqueline Wilson angol író könyveiről, melyben Győri Hannával „szedik ízekre” az „írónőt”, s amely a *Pagony* és a *Litera* internetes portálokon is megjelent. Tüzetesebb vizsgálat nélkül is észrevehetjük, hogy a szerző változatos szempontrendszer alapján, a művek társadalmi kontextusát rendre szem előtt tartva közelíti meg választott témáit.

Ezen a blogfelületen tehát némiképp motiválatlannak tűnik a popkultúra kritikai vizsgálata iránti finom bizonytalanság fölemlegetése, illetőleg a szkepszisbe bújtatott apológia megfogalmazása. Itt legfeljebb az merülhetne föl, hogy a *High School Musical* másképpen popkulturális alkotás, mint a fantasy filmek avagy a vámpír-könyv, ám ez a lehetőség nem kecsget a helyzet jobb megértésével. Sokkal inkább az gyanítható, hogy a szerző apológiája nem elsősorban a blog, hanem az *Élet és Irodalom* potenciális olvasóinak szól, a védekező hangvételre miattuk van szükség, a népszerű kultúra tanulmányozása azon a fórumon szoríthat megokolásra.

A kikkból kiderül, hogy milyen szempontból gondolja a szerző a könyvsorozatot popkulturális alkotásnak, s miként értelmezi azt mint e kategó-

riába tartozó művet. Ám mielőtt továbbhaladnánk, térjünk még vissza egy pillanatra a mondandóm elején idézett mondat egy másik distinktív megoldására. Hadd idézzem még egyszer, kiemelve a tárgyalandó fordulatot: „a popkultúra befolyása a 8–14 éves korosztályra sokkal nagyobb, mint bármelyik igényesnek-művészinak titulált gyerekkönyvé” (uo.). E megfogalmazás szerint a popkultúra kritikai vizsgálatának gyakorlata részben akképpen legitimálódik, hogy a populáris alkotás egyszersmind a közönségre – vélelmezése szerint, s vélhetően a kvantitatív szempontot figyelembe véve – sokkal kisebb hatással lévő „művészi-igényes” produktumokkal van szembeállítva, ami nagymértékben a klasszikus, modernista gyökerű populáris–elit dichotómia újramondása. Ebben az „elit” rész bizonytalanodik el oly módon, hogy a valaminek „titulált” szófordulattal azt hangsúlyozza, hogy a „művészi-igényes” attribútum sokkal inkább az adott alkotás kanonizációjához, semmint létmódjához tartozik. Ami, tegyük hozzá, tartható koncepció – jóllehet, nem feltétlenül szerencsés, hogy egy olyan retorikai felépítményben hangzik el, mely a művészinak és igényesnek titulálás gesztusát a popkultúra széleskörű hatásmechanizmusával állítja szembe, s sugallja burkoltan azt, hogy a művészi jellegből fakadó igényesség szinte törvényszerűen függ össze a hatás visszafogottságával (hiszen legyen szó bármelyik igényes gyerekkönyvről...). S ezzel párhuzamosan az igénytelenség, művészietlenesség volna a nagyobb befolyás egyik ismérve? Mi történne a *High School Musical* [a továbbiakban: HSM] széleskörű népszerűségével, ha találnánk egy olyan nézőpontot, melyből az igényesnek és művészinak tartható, s ekként kanonizálódna is? Veszítene-e vajon radikálisan popularitásából? Túlpontírozott kérdésföltevések, tudom, ám a „titulálás” gesztusából mégiscsak következnek. Azonban, ha nem kizárólag a kanonizáció aktusával van összefüggésben egy-egy könyv igényessége, pláne művésziessége, akkor az „ekként titulált” kitétel mindenekelőtt könnyű retorikai fogásnak tűnik annak érdekében, hogy az elit–populáris oppozíció diskurzusba (vissza)lopásával, s e szembenállásban az elit rész megfricskázásával legitimálódjon a popkulturális termék kritikai tevékenység alá helyezésének igénye. S e ponton újfent a popkultúra-kutatás emancipálásánál tartunk, s a népszerű kultúráról való beszéd talán még min-

dig szükségképp kitermeli az oppozicionális és apologetikus retorikát, amint kilép a maga biztonságosnak, otthonosnak tűnő saját felületéről (itt: blog), s felbukkan a „magaskultúra” egyik reprezentánsának is tartható *ÉS* nyomtatott hasábjain.

De lássuk, hogyan olvas Nagy Boldizsár akkor, amikor a gyermekkultúrához tartozó populáris terméket/termékeket olvas (meg kell jegyezni, hogy elsősorban az eljárásmodra, metodikára összpontosítok, s szándékosan figyelmen kívül hagyom az értelmezés tartalmi viszonyait, az elemzés sikerességét). Hangsúlyozom: nem a HSM mint műalkotás összetettségéről, értékeléséről lesz szó, hanem a HSM Nagy Boldizsár szemszögéből történő megmutatkozását mint a populáris kultúráról való nyilvános beszéd egyfajta lehetőségét vizsgálom, némi kitekintéssel Nagy Boldizsár kritikairói-szerkesztői tevékenységére is.

A szerző mindenekelőtt leszögezi: „A könyvek persze nem pályáznak arra, hogy bekerüljenek a *Gyermekirodalom Remekei* című képzeletbeli sorozatba. Rajongói könyvekről van szó, amelyeket azok olvasnak, akik a többi relikviát is megvetetik a szüleikkel” (uo.). Ezután a helykijelölés után hangzik el a fent idézett, a kritika legitimitására vonatkozó kérdés és válasz, ami azért is érdekes, mert logikusan önmaga mondandójának értékítéletét is viszonylagosítja azzal, hogy egy „igényességkeretben” történő elhelyezés után beszél az igényességről mint „titulált” attribútumról (s ez vagy nagyfokú reflektív habitusról árulkodik, vagy éppenséggel nem teljes mértékű következetességről). Ekképp folytatja: „És nem is az a fontos, mennyire ábrázolják realiztikusan a *HSM*-könyvek a »valóságot« vagy a kamaszkor problémáit, hanem inkább az, hogy milyen ideológia rejlik emögött a reprezentáció mögött. Ki beszél és mit mond – azaz kivel és mivel azonosul a több millió *HSM*-fan gyerek világszerte, és milyen hatása lehet ennek a társadalmi szerkezet konstituálására. Mindenre persze nem akarok válaszolni: három társadalmi kérdést fogok csak érinteni, és megnézem, hogyan jelennek meg ezek a filmekben és a két legutóbb megjelent *Vadmacskák*-könyvben” (uo.).

Nagy Boldizsár a populáris kultúra kutatásának egyik alapvető, működő módszerével nyúl tehát a szövegekhez – azt vizsgálja bennük, milyen értékeket és ideológiákat reprezentálnak és közvetítenek a termékek (ami,

jegyezzük meg, jelen vizsgálódásunknak is részfeladata). Mint ahogy explicite meg is fogalmazta, a „ki beszél és mit mond” kérdésre helyezi a hangsúlyt, míg a „hogyan beszél” problémaköre kevésbé tűnik fontosnak. Jóllehet, ez természetesen sosem lehet független a „ki és mit beszél” problémájától, ám jelzésértékű, hogy a nyelv működésének esztétikai szempontú vizsgálata ezúttal háttérbe szorul, két, a kritika végén található értékelő megjegyzés kivételével: „A csikorgó, magyartalan mondatok, a borzasztó szóról szóra fordítás azt juttatja a felnőtt eszébe, hogy olcsó munkaerőn spórol az Egmont Kiadó”, továbbá: „Biztosan nem ezekből a könyvekből fogják elsajátítani a gyerekek a helyes magyar beszédet” (uo.). E ponton eltűnik a viszonylagosság. A nyelvhasználatra vonatkozó józan didaxis jegyében, a „helyes magyar beszéd” perspektíváját felvéve kifejezetten a normatív, preskriptív szemléletmód a meghatározó. Hozzáteszem, ez a távlat nehezen tűnik kiküszöbölhetőnek egyfelől a gyermekirodalomról, másfelől a populáris kultúráról való *ilyen irányultságú* beszédben – az ideológiafelmutatás és értékközvetítés ugyanis éppenséggel a gyerekirodalomban sokat vitatott, ám vele szervesen összefonódó didaxis fogalmával van összefüggésben. A dolog rákfenéje ugyanakkor éppenséggel az, hogy a didaktikus tartalmak közvetítettsége, avagy, másfelől és másképpen közelítve, a műalkotás hatásmechanizmusa biztosan nem független a műalkotás nyelviségétől – a nyelv tehát nem pusztán önmagára hajlik ebben az összefüggésben, nem pusztán nyelv- és beszédművelési szinten releváns egy alkotás nyelvi gondozottsága (illetőleg összetettsége). Természetesen a tanító jellegnek, célzatnak sokféle előfordulási formája lehetséges, miközben azt nem állíthatjuk feltétlenül, hogy egy-egy gyermekirodalmi alkotás sikeressége vagy értéke nagyban függne a didaxis rejtett vagy nyilvánvaló voltától – előfordul, hogy a legőszintebben tanító jellegű alkotások lesznek nagyon kedveltek, ha szimpatikus érték-szerkezetük olyan mintát sugároz, mely nem hat taszítóan a gyermekbefogadóra, és mindez szépen megfér a narratíva egyéb jellemzőivel, a cselekmény fordulataival, az azonosulást nagymértékben meghatározó kedvelhető szereplőkkel, a médium – a szöveges és vizuális megjelenés – működésmódjával. Erre példaként Zdenek Miller *Kis vakond* sorozatát lehetne említeni, mely ökológiai és szociális elkötelezettsége, oktatófilm

jellege ellenére (vagy azzal együtt) válhatott igencsak népszerűvé. Fogós kérdés, s bizonyos az adott gyermekbefogadótól is esetenként függő helyzet, hogy a jól átlátható és követhető azonosulási mintákat felkínáló történetek kedvelhetőbbek-e, vagy éppenséggel a nyitottabb szerkezetű, a fantáziára többlet odabízó, nehezebben felfejthető képi és szöveges narratívák. Kisgyermekkorban a mesélés során a szülő/nagyobb testvér és a gyermek kreatív együttműködése során ez a kérdés részben föl is függesztődik, hiszen a mesélés, eljátszás, képnézegetés során a történet úgy alakul, ahogyan a mesemondás helyzetének résztvevői szeretnék – az *Altató* című vers is több ízben hangozhat föl – funkcionális helyzetben – a „kis Balázs” helyett egyéb névvel, s legalább annyiszor az „apuka” alszik el a vers végén, mint az „anyuka”. Az utóbbi időben rendkívül sikeres és népszerű *Anna, Peti és Gergő* sorozat esetében talán azért is lehet olyannyira egyszerű, sematikus, feliratszerű a szövegezés, hogy a szülő számára könnyen megadja az attól való eltérés, a színezés, a változtatás lehetőségét. A szöveg itt részint partitúra szerepben áll.

Bartos Erika könyveit – mind a nyelvi, mind a vizuális minőségét illetően – komoly bírálatok érték szakmai részről², mások azonban védelmükbe vették a szerzőt. Nagy Boldizsár maga is tárgyalja a jelenséget blogján egy eredetileg 2014-es, *Leave Bartos Erika alone!* című cikkében, amelyben azt fejtí ki, hogy a negatív kritikák elsősorban a popularitása miatt támadják Bartost, miközben ő „sosem akart szépirodalmi babérokra törni, ahogy azt sem várja el, hogy avantgárd művészek tartssák: a művei a popkultúra részei, ami se nem alacsonyabbrendűbb, se nem ártalmasabb, mint az ún. magasművészet és az avantgárd termékei” (NAGY 2014). Hozzáteszi, hogy „[s]ajnálatos, hogy ilyen sznob hierarchiákban és elitista oppozíciókban gondolkodik a magyar szakma nagy része (nyilván Tarkovszkijt néznek esténként, egy hosszú nap után és dodekafón szimfóniákat hallgatnak vacsorához), mert akár örülhetnének is annak, hogy van egy igazi sikertörténetünk a gyerekirodalom területén” (uo.). Miközben a cikk érvei természetesen megfontolandóak lehetnek, az kérdéses, hogy az elit–populáris dichotómiát vajon valóban a bírálatok vonják-e be a diskurzusba, s nem Nagy Boldizsár diagnózisa teszi-e ezt ismételtelen meg, például az itt idézett sorokban is.

Ezen a ponton érdemes lehet bevonnunk Molnár Gábor Tamás *Élet és Irodalom*-béli reflexióját egy Bartos Erika-könyvről írott kritikára, s annak egy nagyon fontos meglátását, mely a könyvek sokat kritizált nyelvi igénytelenségének problémájából indul ki: „A rendkívüli mértékű redundancia nem egyszerűen azért baj, mert bántja az érzékeny bölcsészfüleket, hanem mert a szövegértési kompetencia egyik legfontosabb összetevőjére nem készíti fel kicsiny hallgatóit: arra, hogy megértsék, amit a szöveg pusztán jelez, de nem mond ki. Az pedig, hogy a mesék folyamatos nyelvi beavatkozást igényelnek a felolvasótól, egyrészt bosszúságot okozhat a felolvasó felnőttnek, de ennél is nagyobb baj, hogy a beavatkozás szükségének felismeréséhez már bizonyos nyelvi kultúrára van szükség, vagyis ezúttal is azok a gyermekek juthatnak hozzá a magasabb minőséghez, akiknek családjában már eleve rendelkezésre áll efféle minőségérzék és műveltség. Talán patetikusan hangzik ez a tézis, de a szerző és a kiadó fokozott gondossága, az intézmények minőségérzéke a kulturális javak demokratikusabb eloszlásához is vezethet, míg a trehányóság az otthonról hozott különbségek átörökítését szolgálja” (MOLNÁR 2009). Mindennek éppenséggel nem mond ellent az, hogy a kötetek kiválóan működnek a gyermekek között, hatalmas sikerük van, és nagy népszerűséggel bírnak – sőt.

Molnár tehát a nyelvi igényesség, (minimális) összetettség elvárását legfőképpen társadalmi és kulturális keretbe helyezi, és tételez szoros összefüggést a kettő között – Nagy Boldizsár eljárása tulajdonképp ennek az ellenkezője: ő a *Vadmacska*-kötetek szintén fölismert nyelvi igénytelenségének hajlamos kevésbé lényegi jelentőséget tulajdonítani, s erről leválaszthatónak véli a kulturális ideológiák és értékek kötetbeli reprezentációját. Mindkét módszertan érvényesnek tűnhet föl, hiszen egyfelől a reprezentáció nyilvánvalóan nem lehet független a nyelvi médiumtól, ugyanakkor az is állítható, hogy az értékszerkezet a narratíva fordulatai, a jellemábrázolás a finom nyelvi összetettség hiányában is rekonstruálható. Sőt, megkockáztatható, hogy az ideológia transzparenciája akár egyenes arányban is lehet a kisebb nyelvi ellenállással.

Molnár Gábor Tamás is megengedő annyiban, hogy elismeri, ha az „Anna és Peti”-típusú kötetekben valamiképpen megbocsátható és (szü-

lői felülvizsgálattal) kezelhető is a szöveg gondozatlansága, helyenkénti igénytelensége, addig az üzleti siker, a popularitás kitermel olyan következményeket, hatásokat, melyek már komolyabb károkat okozhatnak: „A szinte kivétel nélkül pozitív visszajelzés ugyanis láthatólag annyira meghozta Bartos Erika kedvét, hogy jó ötletnek gondolta óvodásoknak szóló verseit és mondókáit is könyvben publikálni. Márpedig vers esetében a nyelvi kreativitás fontossága nyilvánvalóan messze felülmúlja bármiféle nem nyelvi képességét vagy attitűdét. Ha az *Anna, Peti és Gergő*-mesék bizonyos fenntartásokkal ajánlhatók kisgyermekes családoknak, a Bartos-versek zömétől bizony érdemes inkább távol tartani gyermekeinket” (MOLNÁR 2009). E megjegyzés egyébként arra is felhívja a figyelmünket, hogy a narratív szövegek és a mondókák, versek megítélése, kezelése, vizsgálata is joggal eltérő alapokon és preferenciákkal kell, hogy működjön.

A *HSM*-könyvek más korosztályt szólítanak meg, mint az *Anna és Peti*-kötetek, s míg utóbbi esetben a didaxis járulékos kérdésként és erényként jelentkezett („úgy látom, hogy a könyvek nemcsak szórakoztatják a gyereket, hanem igen fontos készségek és ismeretek elsajátításához is hozzásegíthetik” – jelzi Molnár Gábor Tamás, lásd *uo.*), addig Nagy Boldizsár írásában a kulturális, társadalmi ideológiák reprezentációjának problémája elődleges szempontként mutatkozik meg.

A kritikus az alábbi társadalmi-kulturális kérdésköröket emeli ki: mindenekelőtt a férfiasság és nőiesség, a férfi és női szerepek problémáját, elsajátítását („Szembeszállni a macsótársadalommal és lerombolni a férfiasság definícióját” [Nagy 2009], illetve: „A klasszikus Hófehérke-dilemma is megjelenik a *HSM*-sorozatban: ki a szebb a vidéken, az ártatlan, szende, ma született kislány vagy a csajbirodalomban már otthonosan mozgó, taktikázó szexistennő?”³ lásd *uo.*), másfelől a kulturális mássággal történő szembesülést és a szabad versenyt („A *HSM* ideológiája multikulturalista és versenypárti. Önreprezentáció, kultúrák találkozása, celebration és kész a működő multikulturalizmus: Slavoj Žižek fogná itt a fejét.” lásd *uo.*).

A kritika végét pedig azért érdemes idézni, mert az eddig tárgyalt legtöbb jelenség összegzően megjelenik benne, ráadásul mintha a koráb-

ban föl-föltűnő ironia is hiányozna belőle: „A *Vadmacskák* legjobb sztorijai talán sosem lesznek kötelező olvasmányok” (uo.). A miértre nem kapunk választ, pedig a „talán” azt sejteti, hogy elvileg lehetnének – de nem világos, hogyan is viszonyul e kijelentés a kanonizációhoz, illetve a gyermek- és ifjúsági könyvek igényességéhez, mert a továbbiakban a hanyag, rossz fordításról esik szó. „Biztosan nem ezekből a könyvekből fogják elsajátítani a gyerekek a helyes magyar beszédet, de ha az ideológiáról és normák közvetítéséről van szó, a HSM-könyvekben megbízhatunk. Ahogyan a legjobb populáris művek, a HSM is ügyesen lavírozik az egyszerű befogadhatóság és a társadalomépítés között: az, hogy ilyen sikeres, azt jelzi, hogy az ideológiák hegemoniája során a posztmodern szellemiség végre elérte a legkisebbeket is. És emiatt fontos, hogy foglalkozunk vele” (uo.).

Láthatjuk, a *HSM*-könyveknek a szerző által korábban említett nyelvi megoldatlansága (hangsúlyozzuk: bevallottan „helytelen” magyar beszédéről esik szó) e ponton nem nagyvonalúan figyelmen kívül hagyható, mellékes kérdésként tűnik föl, hanem, a fordítás anomáliáit leszámítva, már-már erényként, amennyiben az egyszerű befogadhatóság az ideológia könnyebb hozzáférhetőségét segíti elő. Itt már nem a mű esztétikai rendszerének szükségszerű, integráns és nagyon fontos részeként előkerülő termékeny didaxisról van szó, hanem mintha a szórakoztató narratíva az átlátszó, felfejthetőségi problémába nem ütköző példázatoságban, normaközvetítésben nyerné el mindenekelőtti értelmét.⁴

Az elgondolkodtató, hogy amint láttuk, populáris–elit dichotómiát retorikájában újratermelő, ám mégis posztmodernként⁵ bemutatkozó (illetve ahhoz vonzó) kritikai nézőpontból a populáris kultúrához tartozó gyermekkönyv fő célja a „társadalomépítés” elősegítése egyfajta határozott értékrendszer felől. Nagy Boldizsár írásai ez utóbbi preferenciát természetesen nem rejtik véka alá. A *Felébresszük-e Csipkerózsikát?* című írásában például a meséknek a társadalmi szocializációban betöltött szerepét vizsgálja, egyebek mellett azt a kérdést is föltevé, hogy a klasszikus népmesék lehetnek-e „károsak” a mai kor gyermekeire, s ír arról is, hogy a mesék korábbi verzióihoz képest „a Disney-stúdió mindig is kritikusan nyúlt a klasszikus hercegnő-történetekhez, és hősnői a 20. századi női

jogok kiterjedésével együtt változtak” (NAGY 2019). Nemrégiben pedig Mészöly Ágnes és Molnár T. Eszter közös ifjúsági disztópiájáról (*Az embe-
rek országa. Kalaallit Nunaat*) írt rövidkritikát, amely nyomtatásban (majd
online) megjelent a *Magyar Narancs* hasábjain⁶, de fölkerült a szerző
kritikai weboldalára is. Ebben az írásban a könyvet részben amiatt ma-
rasztalja el, hogy kevésbé egyedi, hogy túlságosan egyértelműen követi
Lois Lowry korábbi művét (*Az emlékek őre*), másrészt pedig azért, mert
– szerinte – problémásan ábrázolja a különböző nemzetiségeket. Ez a
meglátása vitatható a könyv szövegének ismeretében, s jellemző, hogy
a legélesebb mondatot utólag ki is húzta az írásból, miután a regény
egyik szerzőjének reflexiója rávilágított arra, hogy a regényszöveg alap-
ján az nem állja meg a helyét; ám írásomnak e tartalmi vita lefolytatása
nem célja – a lényeges most az, hogy Nagy Boldizsár következetesen és
markánsan kéri számon a műveken például a szolidaritás vagy a prog-
resszív társadalmi értéképzetek közvetítését. Adott esetben ezt olyan
lényegesnek tartja, hogy a művet akár nagyvonalúbban is olvassa a
szükségesebnél, azzal a következménnyel, hogy ezzel a könyvre és annak
szerzőjére kellemetlen bélyeget süthet rá.⁷

Az elköteleződése abban is megnyilvánul, hogy Nagy Boldizsár a szer-
kesztője annak az érzékenyítő meseantológiának, amely erőteljes poli-
tikai-ideológiai ellenszenvet váltott ki, s ez a könyv egy politikus általi
„ledarálásában”, megsemmisítésében kulminálódott – amely tett után a
rokonszenv és az elhatárolódás gesztusai is azonnal megjelentek (vala-
mint rendkívül megnőtt a figyelem és érdeklődés a könyv iránt). A *Me-
seország mindenkié* című könyv recepciójának vizsgálata minden bizony-
nyal tanulságos lesz a későbbiekben, ám az érzékelhető jelenleg, hogy
a társadalmi érzékenyítés terén végzett gesztus reflexiója megelőzte az
esztétikai szempontú reflexiót. Utóbbi szempontok szóba sem kerültek,
míg – a könyv tulajdonképpeni elolvasása nélkül – bizonyos tematizált
kérdéskörök, elsősorban a homoszexualitás és a transzneműség, a vita
központjában maradtak. Ez a két téma egyébként messze nem meríti
ki a másság, az elfogadás, a különbözőség megértésének eltérő dimen-
zióit megjelenítő gyűjtemény érdeklődési körét – a kiadói leírás szerint
a meseátiratok olyan hősokeket állítanak középpontba, „akik valamilyen

stigmatizált vagy kisebbségi csoporthoz tartoznak”; a szerkesztő, Nagy Boldizsár szavaival: a felkérés szerint a könyvben „rég mesék új átíratái lesznek majd olyan szereplőkkel, akik nem fértek bele az eredeti történetekbe”⁸

A politikai radikális „olvasata” nem csak szimbolikusan, hanem tárgyi, könyvtesti mivoltában megsemmisítő és stigmatizáló: eltörölni akar, megtagadva a létezését valaminek. Nyilvánvalóan nincs ez arányban, és nem említhető egy lapon azokkal a gesztusokkal, amelyek egy kritikus gyors ráolvasásaiban nyilvánulnak meg. Azonban, ha belegondolunk, hogy egy felelőtlenül elkövetett ideológiai alapú olvasat milyen bélyegeket tud kiosztani és ott marasztalni, a kritikus érzékenyítés jegyében érdemes megfontolni azt is, hogy valamely társadalmi csoporttal szembeni igazságosság kivívásának igénye – ebben a munkakörben – megengedheti-e a művel és szerzőjével szembeni igazságtalanság elkövetését?

KIADÁSOK

NAGY Boldizsár szerk. (2020): *Meseország mindenkié*. Labrisz Leszbikus Egyesület, Budapest

IRODALOM

MOLNÁR Gábor Tamás (2009): Mese, olvasás, kritika. *ÉS*, február. 20. (LIII/8.)

<https://www.es.hu/cikk/2009-02-24/molnar-gabor-tamas/mese-olvasas-kritika.html>

NAGY Boldizsár (2009): *Miért fontos a High School Musical?*

<https://www.kritikusvagyok.hu/cikkek-blog/mi%C3%A9rt-olyan-fontos-a-high-school-musical?p=36>; *ÉS*, március 20. (LIII/12.)

<https://www.es.hu/cikk/2009-03-23/q-nagy-boldizsar/miert-fontos-a-high-school-musical.html>

NAGY Boldizsár (2014): *Leave Bartos Erika alone!*

<https://www.kritikusvagyok.hu/post/leave-bartos-erika-alone>

NAGY Boldizsár (2019): *Felébresszük-e Csipkerózsikát?*

<https://www.kritikusvagyok.hu/post/felébresszük-e-csipkerózsikát>

JEGYZETEK

¹ A tanulmány leadásának ideje 2020. 10. 2.

² Az ún. „Bogyó és Babóca-vita” máig nyomon követhető, az egyik alapozó kritika az ügyben Wittmann Ildikóé volt *Könyvműutáns* címmel az alábbi helyen: <http://gyermekirodalom.hu/?p=1918> Varga Betti reflexiója magára a vitára: <https://kotvufezve.reblog.hu/haboru-a-magyar-gyerekirodalomban>

³ A Hófehéрке-történet lélektani dilemmája alapvetően az elvált szülők gyermekeként az anya hiányával való megbirkózás és a mostohával való kényszerű rivalizálás.

⁴ Érdemes egyébként nem szem elől téveszteni azt, hogy a példázatoság, *A tücsök és a hangya* vagy *A holló és a róka* aiszóposzi történetétől kezdve mind a mai napig aligha működhet magától értetődően – a mese gyakorta mást is példáz, mint a kinyilvánított vagy a gyorsan kikövetkeztethető tanulság. Egy gyermek számára például egyáltalán nem magától értetődő, hogy a hangya szerepét miért kell előnyben részesíteni a tücsökével szemben, hiszen utóbbi nem tesz mást, mint amit a gyermek is: játszik. A holló és a róka történetében pedig az okozhat dilemmát, hogy egyáltalán bármelyik fél előnyben részesíthető-e etikai, illetőleg pragmatikai szempontból, milyen viszonyban áll itt erkölcs és hatékonyság stb.

⁵ „A posztmodern felbontotta az oppozíciókat, a feminizmus pedig rehabilitálta a ribikirálynőket” – fogalmaz Nagy Boldizsár (uo.).

⁶ *Magyar Narancs*, 2020/35.

<https://magyarnarancs.hu/konyv/kukucskalok-es-motyogok-132656>

A szerző saját oldalán *Itt Az emlékek őre magyar feldolgozása* címmel:

<https://www.kritikusvagyon.hu/post/itt-az-emlekek-ore-magyar-feldolgozasa>

⁷ Az eset távolról emlékeztet arra a 2003-as vitára, amelynek nyitányán, szintén a *Magyar Narancs* hasábjain, Báthori Csaba *A tétova konkvisztádor* című írásában erkölcsileg denuniciáló kritikai olvasatát adta Térey János *Sonja útja a Saxonia mozitól a Pirmai tégig* című verseskönyvének, illetve szerzőjének. Ezt követően mások mellett például Margócsy István vette védelmébe a könyvet, s mutatott rá a kritika tendenciózus olvasatára, végül az alábbi kérdést téve föl: „S ha már ennyit (bár nem szerencsésen) írt a költő felelősségéről: vajon miért feledkezik meg a kritikusról?” *Magyar Narancs*, 2003/40.

https://magyarnarancs.hu/konyv/margocsy_istvan_a_liberalis_perzekutor_reflexio_bathori_csaba_terey-kritikajara-56049

⁸ Forrás a szerző weboldala: <https://www.kritikusvagyon.hu/post/mesek-kulombbzo-gyerekeknek>

